

„SKANDINAVISM“ VID MEDELHAVET

AF

GÖSTA HAHR

1840-talet har i Nordens historia blivit känt som en student-skandinavismens jubel- och klangperiod. 1842 höll FR. BARFOD vid ett besök av Lunda-studenter i Köpenhamn sitt tal för Nordens enhet och frihet. 1843 skedde det första stora studenttåget från Köpenhamn och Lund till Uppsala, och PLOUG krävde vid ett tal i Kalmar Sveriges hjälp i den strid, som utkämpades för danskhetens bevarande mellan Eider och Kongeå. Samma år bildades ett „Skandinaviskt sällskap“ i Köpenhamn, och under dess ledning hölls där ett stort möte 1845, i vilket även norrmännen deltog. Hänförelsen steg till sin höjdpunkt. ORLA LEHMANN tog i sitt kända tändande tal löfte om ett obrottsligt fosterbrödralag för det härliga Nordens bästa. Studentungdomen hade erkänt Sveriges och Norges förpliktelse, att vid Danmarks sida kämpa för Slesvigs bevarande åt den „skandinaviska“ Norden. Skandinavismen fick härmed en bestämd politisk färg med dess kända följdverkningar från Sverige-Norges sida, i någon mån positiva 1848, men däremot helt negativa 1864.

Nu kan man fråga sig, vad allt detta har med Medelhavet att skaffa? Räckte den skandinaviska intressesfären så långt vid denna tid? Ja, otvivelaktigt, fastän numera säkerligen utplånat i det allmänna medvetandet. Danmark och Sverige hade vid denna tid gemensamma intressen att bevaka gentemot de nordafrikanska sjöörvarstaterna Tripolis, Tunis, Algeriet och Marocko. Sedan mitten av 1700-talet hade deras härskare efter då slutna fördrag uppburit en för de båda länderna förödmjukande tribut och mottagit dyrbara skänker som villkor för, att handelsfartygen skulle gå fria från att kapas och deras besättningar att bli slavar.

Frankrike hade 1830 intagit Alger och därmed befriat Sverige och Norge liksom även Danmark icke blott från den tribut, de erlade dit, utan även den till Tripolis och Tunis. Marocko däremot avsåde

sig tribut från alla kristna nationer *utom* de tre nordiska länderna. Sveriges-Norges årliga tribut dit uppgick till 20.000 piaster¹, Danmarks till 25.000. Från år 1761, då de första fredsunderhandlingarna mellan Sverige och Marocko började, t.o.m. år 1843 hade Sverige „för fredens underhållande“ utbetalt något över 3 miljoner riksdaler, oberäknat kostnader för konsulat och sjöexpeditioner för att överföra skänker. Den motsvarande danska underhandlingen var av år 1767. Danmark hade icke inbetalt någon tribut sedan 1841.

En ändring i denna för de nordiska länderna speciella beroendeställning måste, såsom varande ett intrång på deras värdighet som fria stater, med all kraft genomföras. Därmed äro vi inne på det egentliga ämnet „skandinavismen“. I detta fall dock icke i festlandets utan i det praktiska samförståndets och handlandets tecken².

Den gemensamma skandinaviska aktionen började 1843, sedan en överenskommelse träffats de tre berörda länderna emellan att upptaga underhandlingar med sultanen Muley Abderrhaman om tributens avskaffande. Samtidigt begärde man Englands och Frankrikes bemedling. Den engelske utrikesministern lord ABERDEEN uppdrog åt generalkonsuln i Tanger sir DRUMMOND HAY att såsom medlare biträda de nordiska staterna. Han förklarade vidare hotfullt, att engelska regeringen skulle, om Marocko icke upphörde med sjöröverierna, vidtaga de mått och steg, som hindrade marockanerna att överskrida gränsen av de bruk, vilka äro antagna av de civiliserade nationerna. Frankrikes utrikesminister GUIZOT gav motsvarande uppdrag åt dess chargé d'affaires i Tanger NYON.

De nordiska länderna utsågo på våren 1844 sina generalkonsuler i Tanger, för Sverige-Norge överstelöjtnanten J. M. EHRENHOFF (f. 1777, d. 1854 i Tanger) och för Danmark geheimelegationsrådet J. A. H. CARSTENSEN såsom underhandlare. Den senare hade redan dessförinnan avlåtit en i bestämda ordalag hållen not till sultanen, i vilken han, under hänvisning till traktaten av år 1767, bl. a. anförde, att förmånerna av denna traktat fortforo för Marocko, men hade upphört för Danmark sedan sultanen gjort stora eftergifter till många andra nationer, utan att Danmark därav haft någon vinst. Sjööverriet liksom bruket att göra kristna till slavar hade numera upphört och kunde aldrig förnyas, då hela Europa förklarat sig däremot. Danmark hade genom förlusten av Norge förlorat hälften av sina

¹ 1 piaster = 2 riksdaler 24 skilling i svenskt mynt.

² Källor: Kommersekollegiets och konvojkommissionens handlingar i svenska riksarkivet. J. H. Kreuger: Sveriges förhållande till Barbareskstaterna, Sth. 1856.

stater, och folket i Danmark klagade över en pålaga till Marocko, varav de icke hade den ringaste nytta. Konungen av Danmark begärde icke annat än att få åtnjuta samma fördelar som andra nationer eller att „fredsafgiften“ måtte upphöra. Han vore för den skull beredvillig att betala de för 1842 och 1843 resterande avgifterna och intilldess en traktat hunne avslutas, men icke längre.

Den svensk-norska skrivelsen innehöll förutom tillkännagivandet av Oskar I:s tronbestigning ungefär det samma som Carstensens nyss anförda. Den var översatt till arabiska av den svenske konsulatsekreteraren J. FR. CRUSENSTOLPE¹, en broder till den kände författaren och publicisten M. J. CRUSENSTOLPE.

Sir Drummond Hay överlämnade den samtidigt med en egen beskickning personligen till sultanens utrikesminister BEN DRISS. På samma gång avgåvos även särskilda skrivelser i ärendet från såväl Hay som den franske medlaren Nyon.

Kort derpå utbröt öppet krig mellan Frankrike och Marocko med bl. a. bombardemang av Tanger, varifrån Ehrenhoff och Carstensen togo sin tillflykt ombord på norska korvetten Nordstiernen. Där emottogo de också sultanens svar, vari han utan angivande av minsta skäl bestämt avlog de gjorda framställningarna.

I augusti och september pågingo ännu resultatlösa underhandlingar. De fingo dock ny fart på grund av de franska framgångarna och den engelske ministerns i Spanien BULVER ingripande. På dennes befallning avsände Hay ett brev till utrikesministern Ben Driss med förslag till svar, som Bulver själv skrivit, och enligt vilket Ben Driss borde tillkännage, att sultanen lyssnade till Englands råd och ville vidtaga åtgärder för att inom 6 månader bringa de nordiska rikenas sak til slutligt avgörande. Vidare borde bestämmas, huru mycket varje land skulle en gång för alla erlägga för att avskaffa framtida tribut och skänker.

I oktober hade man äntligen nått så långt tack vare Drummond Hays energiska arbete, varvid han verksamt understöddes av Crusenstolpe, att en pro memoria kunde avsändas till Ben Driss av följande innehåll: Sverige-Norge och Danmark ville leva i fred liksom

¹ f. 1801, d. 1882. Avsked som löjtnant 1825, deltog i Grekiska frihetskriget, kom utblottad till Tripolis, där han blev handsekreterare hos konsul GRÄBERG och sedan hos dennes efterträdare HAHR. Den sistnämnde hjälpte honom in på den diplomatiska banan, där han avancerade till ministerresident i Lissabon. C. var den förste svensk, som översatt Koranen. Källa: Svenskt biografiskt lexikon och Hahrskas slåktarkivet.

förut med sultanen. De önskade icke annat än samma förmån, som övriga nationer åtnjöto, dvs. att icke behöva erlægga någon tribut. Men de ville likväl gottgöra sina skulder nämligen:

Danmark rest för 1841	piaster	3.500
1842		25.000
1843		25.000
och därtill en skänk av		25.000
	<u>Summa piaster</u>	<u>78.500</u>

Sverige-Norge skuld i augusti 1844	piaster	20.000
och därtill en skänk av		25.000
	<u>Summa piaster</u>	<u>45.000</u>

Sultanens underhandlare utrikesministern Ben Driss och guvernören i norra Marocko SIDI BUSELMAN skulle därjämte erhålla skänker från vardera nationen för omkring 6.000 piaster.

Sultanens svar emottogs den 21. oktober. Svaret var svävande och ställde det hela på framtiden. Kort därpå ratificerades den i Tanger den 10. september ingångna freden mellan Frankrike och Marocko, varvid de franska delegaternas ledare, LOUIS markis DECAZES de GLÜCKSBERG, ej försummade att som en ytterligare påtryckning framhålla Frankrikes stora intresse av att de nordiska ländernas trängande angelägenhet fick ett slut.

Carstensen, vilken i likhet med sin kollega Ehrenhoff alltjämt vistades i Gibraltar, dit de överförts av Nordstiernen, hade ungefär samtidigt haft turen att genom en morisk handlande därstädes komma över en avskrift av sultanens hemliga instruktion till guvernören Sidi Buselman, handlandens gode vän, för de fortsatta underhandlingarna. Aktstycket, typiskt för arabisk diplomati, förtjänar att i översättning här citeras:

„Sedan du börjat med att begära en miljon spanska piaster av de tvenne nationerna¹, vilket synes mig osannolikt, att de bevilja, framför allt som de hava de två stora folken England och Frankrike för sig, så ger jag dig befallning, att av dem förskaffa dig så mycket, som du kan få. Även om det är en ganska liten summa, är det bättre än intet, och om den icke skadar vårt anseende för dess ringhet, är det säkraste är att giva efter, så att de tvenne folkslagen blifva oss

¹ Sverige-Norge ansågs tydligen som en och samma nation.

förbundna för vår gunst och nåd. Men du skall ej visa dem denna nåd, förrän du försökt att få något av dem, men krig vill jag ej hava.“

Tack vare detta värdefulla dokument hade de nordiska underhandlingarna fått ett säkert underlag för sina vidare steg. Sultanens ställning var vid denna tid ingalunda avundsvärd. Visserligen var fred slutet med Frankrike och den inre upprorslågan dämpad, men skattkammaren var uttömd, och till råga på allt måste han i mycket mot sina undersåtars vilja fullgöra det hårda fredsvillkoret att ur sitt rike fördriva Frankrikes oförsonlige fiende ABD-EL-KADER. Franske övervakaren för denna bestämmelse efterlevnad generalen greve DE RUE underlät ej heller att med sitt maktspråk påfordra upphörandet av de nordiska ländernas tributskyldighet.

Sir Drummond Hay var vid denna tid allvarligt sjuk och avled den 27. februari 1845. Han ersattes redan under sin sjukdom av sin son JOHN. Denne unge man och löjtnant fick i faderns ställe glädjen att den 15. februari i Gibraltar framföra en inbjudan från guvernören Sidi Buselman till de nordiska ländernas ombud att komma över till Tanger, där de skulle bli väl emottagna och nå en överenskommelse.

Här må infogas en kort redogörelse över de militära maktmedel, som de nordiska länderna disponerade i Medelhavet för att ge eftertryck åt de diplomatiska förhandlingarna. I juli och augusti månader lågo vid Gibraltar svenska fregatten Josephine samt norska fregatten Freja. De hembeordrades emellertid, och då funnos endast kvar svenska korvetten Karlskrona, chef kaptenen friherre RUTH, och skonerten l'Aigle, jämte den norska korvetten Nordstiernen, chef kapten KONOW.

Danmark hade 1844 i Medelhavet 2 fregatter, briggen Mercurius och flottans nyaste och största ångfartyg Hekla, chef kapten MOURIER. Då Carstensen förstod, att förhandlingarne gingo bra, hemkallades de 2 fregatterna.

Eftersom de marockanske underhandlingarna ännu i september ej nått något slut, utrustades i Sverige ånyo fregatten Josephine för att med kommendörkaptenen C. H. ULNER som chef avgå till Gibraltar. Han skulle där bli svensk-norsk eskaderchef och därjämte som Kungl. Maj:ts ombud med generalkonsul Ehrenhoff deltaga i underhandlingarna. Fregatten ankom till bestämmelsesorten den 12. november 1844.

De nordiska ombuden efterkommo den af Hay överlämnade marockanska inbjudningen och begåvo sig den 21. februari 1845, Ehrenhoff och Ulner på Josephine, samt Carstensen på Hekla till Tanger. Men döm om deras harm, när deras inbjudare Sidi Buselman

icke mötte dem eller fanns tillstädes, utan helt nonchalant satt kvar i sin residensstad Larrasch. Först avsändes ett barskt brev, vari de förklarade sig icke kunna vänta längre, utan voro beredda att, som termen, lydde stryka sina konsulatsflaggor och lämna landet, dvs. avbryta de diplomatiska förbindelserna. De utspridde därjämte ett rykte om starka sjörustningar i Sverige och Danmark. Men då ej heller detta hjälpte, följde våra underhandlare Mohameds visa råd och förfogade sig själva till berget, dvs. Sidi Buselman i Larrasch. De åtföljdes dit av Drummond Hay jr. och franske konsuln MAUBOUSSIN och anlände den 26. mars.

Efter en del krav och motkrav med tillhörande kompromisser undertecknades dock till sist den 5. april 1845 det så länge eftertraktade fördraget. Generalkonsul Ehrenhoff ansåg sig själv böra överföra traktaten till konung Oscar. Crusenstolpe, som verkställt dess överläggning, fick övertaga konsulatet under tiden och anskaffa de nödvändiga skänkerna, och kommendörkapten Ulner fick i uppdrag att avsluta en del mindre ärenden, som stodo i samband med konventionen.

Ehrenhoff och Carstensen begåvo sig till Gibraltar, varifrån de alltjämt i varandras sällskap fortsatte ombord på Hekla mot Norden.

Ehrenhoff och Ulner blevo för sina förtjänster om konventionen hugnade med kommendörstecknen såväl av Nordstjärne- som Dannebrog-orden. Carstensen och de båda franska medlarne markis Decazes de Glücksbjerg och generalkonsul Nyon blevo Nordstjärne-kommendörer¹. Det räknades nämligen Frankrike främst till för-

¹ Det heldige udfald af forhandlinger affødte en lang række ordenstildelinger fra dansk side. Kommandørkorset fik foruden Carstensen – hvem Kongen personlig overrakte det – svenskerne generalkonsul Ehrenhoff og kommandørkaptajn Ulner, englænderen sir John Drummond-Hay og franskmanden Nyon. Ridderkorset blev tildelt ADOLF SKRIKE, kaptajnløjtnant JOHN CHRISTMAS, konsulatssekretær MARCUS PAULI MARCUSSEN og følgende svenske statsborgere: 1. sekretær CARL ADOLPH STERKY, konsulatssekretær JOHAN FREDERIK CRUSENSTOLPE, kaptajnløjtnant GEORG BAGGE og løjtnant JACOB EMIL ECKMANN, samt franskmanden MAUBOUSSIN og den neapolitanske generalkonsul GIACOMO DI MARTINO. – Endvidere fik Decazes, der i forvejen var dansk kammerherre og kommandør af Dannebrog, Dannebrogsmændenes hæderstegn. Det kan tilføjes, at han 20. marts 1874, da han var fransk udenrigsminister, blev storkorsridder.

Til Drummond-Hays udnævnelse knytter sig den omstændighed, at den engelske regering afslog hans ansøgning om bæretilladelse, hvorfor han i 1846 måtte tilbagesende dekorationen. Det skal tilføjes, at det normalt er vanskeligt for civile englændere at opnå bæretilladelse til fremmede dekorationer, således at man ikke af den grund skal formode, at der har været noget i vejen med den engelske løjtnant.

tjänst att med sin vapenmakt bakom orden hava bragt de sega underhandlingarna i hamn och därmed gjort bestämt slut på beskattningen från Barbaresk-staternas sida. Den skandinaviska *gemensamma* aktionen hade burit frukt. Den *praktiska* skandinavismen i Medelhavet hade för alltid befriat den nordiska sjöfarten från sjöröveriets våldsdåd och en förödmjukande friköpströb till dess utövare.

Tillfällen till festtalandets och skålandets skandinavism, sådan vi känna den från studenttågens dagar hade under förhandlingarnas pågång väl tillvaratagits ombord på de nordiska örlogsfartygen. Främst kommer den tillsynes i samband med julfirandet 1844 på redde till Gibraltar.

Där lågo då från Danmark ångkorvetten Hekla, från Norge korvetten Nordstiernen och från Sverige fregatten Josephine och dess flottas stolthet, här kallad „le bijou de la rade“, korvetten Karlskrona. Ombord på denna befann sig en skicklig tecknare premierlöjtnant G. A. INDEBETOU, död såsom kommendör 1891, och en författare och skald, skeppsläkaren HERMAN SÄTHERBERG, död 1897, särskilt känd för sina av vår svenska prins Gustav tonsatta dikter „Glad såsom fogeln i morgonstunden“ och „Sjung om studentens lyckliga dar“. Den förre ha vi att tacka för bl. a. 6 teckningar av danska sjöofficerare på Hekla, den senare för reseskildringar från Karlskronas expedition 1844—45 från trycket utgivna under titeln „Utflykter på havet“. Det är ur dessa „utflykter“, som materialet till följande skildring av den „skandinaviska“ julfesten annandag jul 1844 ombord på fregatten Josephine är hämtat.

Vid de 74 gästernas ankomst bjöds kaffe och té – cock-tailen var då ännu ej i bruk – varpå manskapet förevisade en tablå med de tre visemännen med stjärnan, ängeln Gabriel och Josef timmerman. Efter en stunds dans var det officerarnes tur att framträda med en fornnordisk tablå, i vilken en svensk föreställde Oden, en dansk Tor och en norrman Frej. „Det lyckades förträffligt, man ropade da capo och kunde icke nog betrakta de starka männerna av fordom, vid vilkas minnen våra hjärtan klappade av stolthet“, skriver Säterberg. Man märker här ett tydligt inslag av andan från Götiska förbundet, som med skäl kan anses vare en föregångare åtminstone till den svenska studentskandinavismen.

Men man glömde ej heller antikens gudar! Neptun kom seglande i sin snäcka med alla julklapparna och med Fortuna som tjusande ledsagerska. Till vänster på scenen stod den undersköna Flora med ett stort ymnighetshorn vid fötterna, ur vilket flödade en mängd

blombuketter försedda med lottsedlar. Stor julklapsutdelning med åtföljande juldanser och lekar tills det blev dags att framföra en speciell komedi „Aenæas i Kartago“ med skeppsbarden Säterberg som författare och regissör. Aenæas, iförd „blårandiner“ och „sydväst“ och med en stor cigarr i munnen i stället för den „böjlige pipan“, satt alldeles som fordom och suckade till Dido „Infandum o regina jubes renovare dolorem“. Succés pyramidal!

Kl. 11 em. serverades supén. Salen, dvs. fregattens batteri, var dekorerad med stora nyss brutna apelsin- och citrongrenar, blandade med lager och andra söderns sköna blomster. Någon julgran omnämnes däremot icke. Den hade ännu ej fått nordiskt „rotfäste“.¹

Den första skålen föreslogs av svenska eskaderchefen kommandörkapten Ulner och gällde de nordiska majestäten och följdes av folksången. Den andra skålen föreslogs av danske chefen på Hekla Mourier och gällde de tre nordiska nationerna med deras mariner. Härvid avsjöngos skeppsbardens nedanstående verser på melodi av „Det gamla Göta lejon“ med motto av Tegnér: „Och hållen I tillhoppa I söner tre / Er överman – det vet jag – skall Nord ej se“. Återigen talar andan från Götiska förbundet.

En skål för sagans hjältekummel,
 En skål för gamla Skandiens land.
 Ännu bland vilda vågors tummel
 Vi dricka den med bröst i brand.
 Vål solen ej i Norden glöder
 Så varm, så alstrande som här,
 men ingen slav där heller blöder,
 Och intet mörker hyllas där.

En skål för Svea, Nore, Dana
 En varm, en trofast brödraskål,
 Vi fäkta under samma fana,
 Och Rätt och Sanning är vårt mål.
 Vår gamla tvist är slutad vorden,
 Varann vi provat nog i strid.
 I ständig endräkt blomstre Norden
 Tredubbelt stark i fejd och frid.

¹ Dette gælder dog ikke Danmark, hvor skikken indførtes mellem 1810 og 1820. Alexander Wilde har i „Fra Sø og Land“, 1891 (s. 206) givet en tilsvarende skildring af den samme fest; det hedder her: „Flora . . . anviste gennem et Lykkehjul enhver af Selskabet en Julegave paa det pragtfulde Juletræ“. *Red. Anm.*

Kapten Konow, den norske korvettchefen, föreslog till sist den tredje skålen, vilken enligt gammal sjömanssed gällde „absent friends“.

Det var en äkta „skandinavistisk“ julfest, där julglädjen och den nordiska hänförelsen på främmande botten „knöto förbund“. Stämningen låg ingalunda „i lä“, för att tala sjömansspråk, till vad studentmötena i den vägen brukade prestera. Säterbergs egen kommentar var, att festen blef dubbelt angenäm, då man betraktade den uppriktiga och varma vänskap, som yttrade sig mellan de trenne brödrarna. „De nordiska folken behöva blott lära känna varann för att även lära älska varann“ lyda hans slutord. – Sådant har sagts många gånger både tidigare och senare. Ha vi sedan dess och på den vägen kommit varandra närmare? Jag ställer mig ganska tvivlande, icke minst med hänsyn till nyligen (och ofta påkommande) i det känsliga ämnet förd pressdiskussion. Kanske dock, vad jag har nedskrivit, kan intressera danska vänner och bli ett bidrag i samförståndets tecken, som med många andra kan bli en droppe „quæ cavat lapidem non vi sed sæpe cadendo“.

Redaktionen har ved oberst Hahrs velvillige mellemkomst opnået tilladelse fra Svenska sjöhistoriska Museet til at få fotograferet de 6 portrætter, som G. A. Indebetou har tegnet af Heklas officerer, og som har været den ydre anledning til ovenstaaende artikels fremkomst. Portrætterne findes nu i Det kongelige Biblioteks billedsamling. Det drejer sig om følgende:

1. PEDER HERSLEB CLASSEN SMIDTH (1809-69), premierløjtnant, næstkommanderenden i Hekla 1844-45, død som kommandør og kammerherre.
2. PETER ANTON SEIDELIN (1814-72), premierløjtnant, død som kommandør.
3. PETER GOTTLIEB SCHØNHEYDER (1818-91), sekondløjtnant, død som orlogskaptajn og chef for Orlogsværftets regnskabsvæsen.
4. OTTO ALEXANDER KLEMMER WILDE (1815-96), sekondløjtnant, død som kommandør.
5. FRIEDRICH ERNST AUGUST EMIL LUND (1823-1907), sekondløjtnant, død som kontreadmiral.
6. MAGNUS CHRISTIAN THULSTRUP (1808-73), premierløjtnant, død som kommandør.

Red.